

OTAZNÍKY NAŠICH DĚJIN

František Drašner

Číhošťský zázrak

Zpráva o P. Josefu Toufarovi

František Drašner

ČÍHOŠŤSKÝ ZÁZRAK
Zpráva o P. Josefu Toufarovi

Nakladatelství Libri
Praha 2002

Vychází ke 100. výročí narození P. Josefa Toufara.

© František Drašner, 2002
Illustrations © archiv autora, 2002
© Libri, 2002

ISBN 80-7277-143-4

OBSAH

Proti proudu zapomínání (předmluva Petra Pitharta)	7
Slovo autora	10
Úvodem	14
Chci být knězem	16
Jsem knězem	23
Stalo se v Číhošti	41
Stalo se ve Valdicích	60
Stalo se v Praze	94
Běda tomu, skrze něhož přichází pohoršení	135
Závěrem	156
Seznam zkratk	168
Poznámky a prameny k jednotlivým kapitolám	169
Obrazová příloha	190

PROTI PROUDU ZAPOMÍNÁNÍ

Jak se stalo, že 11. prosince 1949 se v číhošťském kostele při mši třikrát pohnul křížek na evangelní stranu („západním“ směrem), nevíme. Nevíme, kdo a jak s ním pohyboval, kdo podvod vymyslel a objednal. Vypadá to, že se to nejspíše už ani nedozvíme. S jistotou však víme, že P. Josef Toufar, farář číhošťský, zemřel v den druhého výročí únorového převratu (25. února 1950) a že jeho smrt byla několik let utajována.

Jako brázda za lodí – tak se minulost vždycky zavírala a zavírá před těmi, kteří se k ní obracejí. Dilem sama od sebe, jak stárnou a odcházejí její účastníci-svědci, dílem proto, že lidé se špatným svědomím úporně a vynalézavě zahlazují stopy po svých činech. V případě číhošťského zázraku vykonalo však daleko více než prostá ztráta paměti úsilí zahlazovačů: zároveň se zločinem pracovala tehdejší totalitní moc na jeho dezinterpretaci a na jeho zapomenutí. Jednou rukou bila obuškem bezmocné tělo a druhou, se stejnou důsledností, už vyráběla falešnou verzi toho, co se stalo. Tak skutečně dokázala, že o ubitém faráři Toufarovi několik let po jeho smrti nikdo nevěděl nic – šířila se dokonce fáma, že utekl za hranice a že je v Americe...

Má pak ale smysl psát o tom, co se v Číhošti na Leděčsku stalo, když víme s jistotou jen to, co se nestalo?

Na rozdíl od detektivních a kriminálních příběhů, které nám denně podstrkují všechna média, dramatické minulé děje zůstávají často neobjasněny. Detektivky a kriminální příběhy nás tak systematicky klamou – asi proto, že chceme být klamáni: normální přece je, že víme vždycky jen část pravdy, že jen málokdy máme naprostou jistotu o tom, jak to vlastně v těch zašmodrchaných dějinách bylo.

Co má však smysl vždycky, to je shromažďovat reálie a vzpomínky a vzpomínat – na lidi. Kdo byli ti, kteří roztáčeli krutou mlýnici dějin, jací byli jako lidé, kdo byli ti, kteří se do ní dostali, či kteří se jí dokonce vzepřeli?

Kdo byl číhošťský farář Josef Toufar? Jaký to byl člověk? Jaký byl běh jeho života? Jak se dostal do příběhu s tragickým koncem? Mezi řadou publikovaných studií o událostech v Číhošti a jejich souvislostech se tato práce vyznačuje soustředěním se na člověka – oběť. Autor studie udělal maximum, abychom se co nejvíce dozvěděli právě o tom,

kdo se koncem čtyřicátých let dostal do soukolí dějin: v kraji neuspokojivým tempem pokračovalo združstevňování, bylo proto třeba ukázat, že viníkem je církev katolická, řízená z pražské nunciatury Vatikánem, který byl zase řízen americkým Wall Streetem. Josef Toufar nebyl žádný hrdina třetího odboje, byl to však oblíbený lidový farář, který sloužil Bohu a svým farníkům. Tehdejší moc se snažil neprovokovat, ale na druhé straně jí nešel na ruku, a tak jako asi většina z nás nevydržel dlouho utrpení z bití surovým estébákem. Byl to čistý člověk, kterému umírání v krutých bolestech snad přece jen ulehčovala víra, že jeho utrpení a smrt má smysl jako součást vyššího úradku, totiž jako smrt mučednická. Jinak pro něj nevysvětlitelná krutost moci (a to ještě nemohl vědět, že na zprávy o jeho „vyšetřování“ netrpělivě čeká sám Gottwald!) ze všech účastníků dramatu právě jeho nejvíce utvrzovala v přesvědčení, že je účastníkem něčeho mimořádného. Ano, toto je nikoli nesmyslný paradox jeho příběhu: utrpení, které mu způsobovali ti, kteří „zázrak“ nejspíše inscenovali, jej utvrzovalo ve víře, že uklánění křížku nemohlo nebýt zázrakem...

Tento příběh je se zkušeností posledních dvou desetiletí minulého režimu nesrozumitelný a stěží vysvětlitelný. Těm posledním desetiletím říkáme přitom „totáč“. Text, který je před námi, mimořádně názorně předvede, co že to byl skutečný totalitní režim, tehdy, v prvních letech po únoru 1948. A co byl už jen cynický, udržovací režim normalizační, který máte – Vy, co Vám není méně než čtyřicet a více než šedesát – v živé paměti. Je tedy toto čtení i mementem: dávejme poměrům přiměřená jména, jinak se nedomluvíme a dějiny nás zase zaskočí nepřipravené. Neomlouvajme naši slabost tím, že diabolizujeme dobu, ve které jsme ještě nedávno žili. S opravdu totalitním režimem, který usiloval o duši člověka, ne toliko o jeho vnějškové podrobení, se střetl Josef Toufar (od jeho narození uplynulo 100 let) a jeho vrstevníci, nikoli lidé pod šedesátkou.

Vydávejme se co možná často proti proudu zapomínání, jako to učinil autor této knihy. S tím proudem je tak snadné, tak pohodlné plout – ale trvá to jen chvíli, vždycky jen chvíli, než přijdou kruté přeje, v nichž můžeme přijít o všechno, i o holý život. Plout proti proudu je věru ná-maha, doslova to bolí, protože tam někde v minulosti potkáme i sami sebe, své otce a dědy, naše a jejich pochybení, naši a jejich slepotu, pošelilost. Bojovat se zapomínáním, ke kterému nás vede celý ten dnešní vtíravý svět reklamy a rozptylující televizí zábavy, je jediný – i tak ne-jistý – způsob, jak se vyhnout příštím společenským katastrofám. Jak uslyšet ještě včas hučící přeje před námi a vyhnout se jim.

Jak se vyhnout tomu, aby lidé trpěli v osamocení věznic a anonymně umírali, byť ve státním sanatoriu. Vždyť jako mrtvola pro pitevnu byl

farář Josef Toufar veden už jen jako Josef Zouhal, a tak měl také navždy zmizet v masovém hrobě v pražských Ďáblicích, kam úřady ukládaly padlé z pražského povstání, umučené politické vězně, ale i popravené nacisty.

Proud zapomínání je mohutný, silný proud. Zaplavil také městečko Zahrádku na řece Želivce, kde Josef Toufar začal působit jako farář. Nezaplavil je však úplně celé: na břehu vodní nádrže Želivky zůstal kostel svatého Víta a jako zázrakem začíná být v posledních letech opravován a oživován lidmi nejen z okolí. Ti o něj pečují a pokoušejí se dát mu nový smysl po té, co ztratil svoji obec a své farníky, když ještě předtím mu místní akční výbor Národní fronty vzal jeho kněze.

A zásluhou Františka Drašnera, svědomitého autora této studie, a také zásluhou Vás, kteří jste si našli čas ji přečíst, a doufám i předat dál, získává navzdory mohutnému proudu zapomínání také Josef Toufar zpátky své jméno, svůj příběh a svou lidskou čest.

A tak rozhodně nezoufejme: přinejmenším ty menší zázraky piety, lidské solidarity a odpovědnosti se pořád ještě dějí.

A ty větší zázraky – kdo ví...

*Petr Pithart,
senátor*

SLOVO AUTORA

Chodil jsem do 1. ročníku obecné školy v malém městečku pod Orlickými horami, když se staly ty podivuhodné události v Praze, Valdicích a zvláště v Číhošti. Mladá paní učitelka, která již v té době nosila modrou košili, nás – malé děti – učila posměšnou básničku o číhoštské faře a jejím faráři. Byl jsem bez vyznání a nechodil jsem na náboženství. Ale vzpomínám si, jak jsem jednou odpoledne potkal pana faráře na chodbě školy a on mi povídal: „Viď, že se ti ta říkanka nelíbí. Vždyť ona také není pravdivá!“

V roce 1963 jsem se poprvé na delší dobu dostal na Českomoravskou vysočinu. V dětském táboře na Rohuli těsně pod vrcholem Melechova jsem plnil podmínky pro zápočet při pedagogickém studiu. Dostala se mi do rukou útlá knížka *Pod Melechovskou tvrzí*, která mi kapitolou Kejkliří lidských citů připomněla, že jsem kdysi již něco o faráři Toufarovi slyšel. Autor Bohumír Fučík¹⁾ v duchu komunistické ideologie v uvedené kapitole píše:

„Kde zázrak uskutečnit? Ve městě, či na vesnici? Zázrak musí být v místech, kde si jej lidé sami vytvoří a zpopularizují. Tato záruka u dělníků nebyla. Tedy ani v Praze či Brně, Ostravě nebo Plzni. Nejlepší bude vesnice. Ano! Zde jsou snad ještě ovečky oddány plně církvi svaté. Vesnice však musí být zvláště pečlivě vybrána. Lid nesmí být úplně zlostalý, aby celou věc pochopil, ale nesmí zase být mnoho prozíravý, aby celou věc se zázrakem předčasně neprohlédl. Musí to být takové místo, kde ještě žijí lidé v bázni boží a jejich pastýř je plně oddán Vatikánu. Takových míst již bylo skutečně v zemi jen velmi málo. Ale i v té nejpevnější zdi se najde škvíra. I zde se našla.

Prst Msgr. de Livy se vztyčil nad rozestřenou mapou. Jen na chvíli se zastavil, zaváhal, ale přece ne. Místo bylo předem vyhlédnuto a ověřeno. (...) De Liva zpomalil svůj pohyb a jeho ukazováček spočinul na malé obci Českomoravské vysočiny zvané Číhošť, která je jedenáct kilometrů směrem severovýchodním od Ledče nad Sázavou.

Tedy ne bůh na nebesích se rozhodl pro Číhošť, ale velební otcové v Praze určili, že zázrak bude právě zde. Rozesnili se. Bude to slavné

poutní místo, kam budou dojíždět tisíce a desetitisíce zbožných věřících, aby zhlédli místo a zázrak, který se zde ve XX. století – v prosinci 1949 – udál.“²⁾

Dále jsem se dozvěděl o „nehodném“ faráři Toufarovi a ostatních církevních představitelích, kteří se na prostých věřících dopustili toho nejpodlejšího podvodu. Ale okolí Melechova mi učarovalo svou úchvatnou krásou, a tak bylo rozhodnuto o mém dalším osudu. Svou pedagogickou dráhu jsem začínal na Lipnici, kde se kolem mne soustředila většina dětí a kde jsme založili turistický kroužek. Na jaře v roce 1967 jsme se také vypravili do Číhoště. Páter Karel Kavřík zprvu velmi váhavě, později však spontánně nám všem vysvětlil, že při pohybu křížku došlo ke zkroucení, a to nastalo vyschnutím dřeva. Farář Toufar nic nenastrojil, a byl zatčen nevinně. Ve vězení prý zemřel (...).

Ono se toho víc v té době vlastně ani nevědělo. Farář Kavřík mne ještě zavedl na faru a ukázal mi *Ohlašni knihu služeb Božích* s neurovnávaným zápisem Josefa Toufara, kterým dokazoval svou nevinu. Vyfotografovali jsme si vnitřek kostela, křížek, oltář, kazatelnu, faru, náves...

Po návratu na Lipnici jsem byl osočen jedním místním soudruhem, který se na mne rozhorlil, kam že jsem děti zavedl. „Na číhoštském kostelíku stavěl papež politiku,“ posměšně mne poučoval a připomínal, že viděl film, který jasně dokázal vinu faráře Toufara. Mne však už tato otázka nepustila. Cítil jsem, že tu není něco v pořádku. Zástupce ředitele mne několikrát důrazně varoval, ať dám od všech pokusů raději ruce pryč. Ale já jsem se nenechal odradit a několikrát jsem za farářem Kavříkem do Číhoště zajel. To již tady byl nezapomenutelný rok 1968. V Číhošti se objevuje statečný reportér Lidové demokracie Jiří Brabenec,³⁾ který pátrání dal úplně nový směr. Zatímco my jsme se doposud spíše zabývali problémem pohybu křížku, Jiří Brabenec a jeho velký pomocník fotograf František Holubovský podnikli rozsáhlé pátrání, na jehož konci bylo objevení trýznitele Ladislava Máchy. Hotel Koželuzna v Ledči nad Sázavou poskytuje knihu návštěv, ze které se získávají jména estébáků i filmařů, kteří v Číhošti asistovali či natáčeli dokumentární film. V číhoštském kostele probíhají různé zkoušky, které postupně vyvracejí závěry dokumentárního filmu. V ledečském Kovofiniši se konají manifestační schůze občanů, kteří se od Jiřího Brabence dozvídají další a další podrobnosti o osudu faráře Toufara. Nejmohutnější akcí byla protestní schůze proti propuštění Ladislava Máchy z vězení. Tehdy petici zaslanou prezidentovi republiky Ludvíku Svobodovi podepsalo 887 přítomných. V Číhošti se objevuje prokurátor Vyšší vojenské prokuratury z Tábora pplk. Václav Podhradský.⁴⁾ O tehdejší vzrušené atmosféře píše do Lidové demokracie paní Marie Trtíková z Číhoště:

„(...) V úterý 2. července tady byl vojenský prokurátor, který případ vyšetřuje, a vůbec se nám to, co říkal, nelíbí. Najednou je všechno promlčeno, žádný postih nikoho z viníků nezasáhne. Prokurátor u neteře P. Toufara říkal, že podle Máchovy výpovědi museli P. Toufara trestat, protože se prý jeden den věšel, tak ho museli zbít, pak zase jeden den zuřil, tak ho zase museli bít. (...) To na něho naházeli v padesátém roce málo potupy? Jakou špínu si to chtějí vymyslet ještě dneska? A znamená to snad, že vojenský prokurátor věří tomu, co říká obžalovaný L. Mácha? Teď najednou to chtějí všechno svěst na nemoc, prý byl na srdce, močové cesty a vředy – ale když byl v Číhošti, na nic nenařikal, a pak najednou za tři neděle byl mrtvý. A proč, když zemřel normálně na nemoc, ho nedali pochovat jeho neteří sem k nám? Proč jeho smrt oznámili až za několik let?“

Vše vyřešily sovětské tanky. Po nich přišla tvrdá normalizace. Materiály o Číhošti musely do úkrytů. Můj archiv přežil prakticky celých dvacet let ve sklepech. Občas se něco vytáhlo k připomenutí slavné a statečné doby, ale to jen když přišli dobří známí. Číhoštské události mne však prakticky neopustily. Tak se mohlo stát, že ihned v listopadu a prosinci 1989 jsem veškeré dostupné materiály soustředil a sestavil v prosté vyprávění, které začalo vycházet v okresním tisku. Ve Světle nad Sázavou se uskutečnil vzpomínkový večer k 40. výročí číhoštských událostí. Za velkého zájmu veřejnosti z celého světelského okolí přijeli vzpomínat též příbuzní a přátelé faráře Josefa Toufara. Vznikl nápad vydat veškeré povědomosti tiskem a tak vyšla ve dvojím vydání brožura *Číhoštský zázrak* pod patronací vydavatele Miroslava Zavřela.

V mravenčí práci jsem pokračoval prakticky každý víkend. Shromáždil jsem stovky ústních svědectví, ta nejdůležitější nahrál na kazety, prošel desítku archivů a zaznamenal či okopíroval stovky písemností a vše doplnil dostatkem fotografického materiálu. V roce 1992 vznikl obsáhlý rukopis o 380 stranách, který mapoval číhoštské události prakticky hodinu po hodině, některé dny doslova minutu po minutě. Při své práci jsem zažil nesčetné množství rozmanitých překvapení, která mi převážně přinesla další posun v práci. Prožil jsem mnoho nocí, které mi pod dojmem nových poznatků nedovolily usnout. Naopak sny mne zase přivedly i do blízkosti faráře Josefa Toufara, který souhlasně kýval nebo přímo odpovídal na mé otázky. Co se dá však považovat za nejceněnější? Samí dobří lidé žili a ještě žijí na Českomoravské vysočině. Na pana faráře vzpomínali s nezměrnou láskou, snažili se mi svými vzpomínkami co nejvíce přiblížit jeho vzhled, vystupování, charakter, jednání, myšlení a samozřejmě atmosféru a své pocity při bohoslužbách, na které se vždy pečlivě připravoval. Škoda, že se stejně nedá říci o mnoha institucích, které se k mému pátrání stavěly spíše negativně. Byl jsem

zklamán i přístupem církevních představitelů, kteří neprojevili zájem o vydání pravdy o Číhošti. František kardinál Tomášek⁶⁾ a někteří Toufarovi kamarádi ze semináře byli tou výjimkou, co mi nesmírně pomohla. Je škoda, že šlo o diskriminaci lidí, kteří projevovali zájem o události v Číhošti. A veřejnost mohla být informována prakticky již deset let.

Vysvětlil jsem v těchto řádcích veškeré osudy svého pátrání po číhoštských událostech. V následujících kapitolách bude mít čtenář možnost seznámit se v úplné podobě s výsledky mého snažení. Víím, že zbývá ještě několik hluchých míst v celé kauze, ale mám zato, že již výrazně nemohou ublížit uvedené problematice. Přál bych si, aby zvláště mládež poznala při čtení příštích řádků, jak vypadal život v naší republice na přelomu let 1949–50. Osud faráře Josefa Toufara je obdobou tisíců jiných a neméně tragických osudů, které připravila a vytvořila vláda tehdejších stranických představitelů za pomoci mnoha malých a velkých přísluhovačů. A protože ještě mnozí žijí mezi námi, měla by mládež o tom být dobře informována, aby ji opět nepotkaly tragické doby, které by vznikly na základě úsloví, že národ, který se nedokáže poučit ze své minulosti, musí si ji znovu prožít.

Redakční poznámka: Autor v textu často cituje archivní a jiné dobové materiály. Aby byla zachována jejich autenticita, ponecháváme jejich jazykovou podobu beze změny, tedy včetně pravopisných i slohových nenáležitostí. Podle dnešní spisovné normy byla kvůli přehlednosti upravena pouze interpunkce.

ÚVODEM

„Nesmíme ani na okamžik zapomínat, že cesta k socialismu je a bude i po únorovém vítězství cestou třídního boje. I kdybychom chtěli na to zapomenout, nepřítel nám na to zapomenout prostě nedá. O své existenci nám vždycky dá znát. Na druhé straně ovšem my jim dáváme také znát o své existenci a o tom, že dovedeme provádět heslo – republiku si nikým rozvracet nedáme!“⁽¹⁾

Po těchto slovech nastal fanatický potlesk. Ozývaly se výkřiky: Ať žije Klement Gottwald! Potlesk přešel postupně ve sborové: Ať žije KSČ! Ať žije KSČ!

Ano, tato slova přednesl dne 24. února 1950 prezident republiky Klement Gottwald. Pronesl je na slavnostním zasedání ÚV KSČ k 2. výročí tzv. Vítězného února. Třídní boj, nepřítel, republiku si rozvracet nedáme. Tato a jiná podobná výhružná slova provázela celý jeho projev.

V těchto chvílích bojoval jeden z „třídních nepřátel“ s následky čtyřtýdenního věznění, které bylo spojeno s psychickým a fyzickým týráním při výsleších. Ve zvláštním proticírkevním oddělení věznice ve Valdicích u Jičína dožíval své poslední hodiny života farář z Číhoště páter Josef Toufar. Prostý, veselý a společenský člověk, do začátku roku 1950 normálně zdravý. Byl zbožňován všemi – věřícími i nevěřícími. Dovedl být příkladným pastýřem svých oveček, dobrým rádcem a výborným společníkem, uměl být pomocníkem hospodářů na polích i učitelem mládeže nejen při hodinách náboženství, ale i každodenních hrách a zábavách. Byl ctěn i představiteli státní a politické moci v obcích a měs-
tech tehdejšího ledečského okresu.

„V pátek dne 24. února 1950 ráno se dostavil pan promovaný právník Ladislav Mácha k panu Závodskému a slyšel ho přijímat telefonické hlášení z Valdic, že se udělalo panu Toufarovi na zpáteční cestě z Číhoště zle, že museli zastavit a vystoupit s ním z vozu. Nevěděli čím to je, byly to nějaké žaludeční potíže nebo břišní nevolnost. Pan Závodský uložil volajícímu, aby pozval k panu Toufarovi lékaře. (Podle jiné výpovědi lékař dal nemocnému prášky pro utišení bolesti.) Před polednem nebo po poledni téhož dne vyslechl pan prom. práv. Mácha další te-

lefonický rozhovor, z něhož vyrozuměl, že se stav pana Toufara horší a že u něho byl již lékař. Co lékař doporučil, pan prom. práv. Mácha nevyrozuměl. Pan Závodský řekl, aby sledovali stav pana Toufara a v případě nutnosti převozu do nemocnice, aby mu opět zavolali. Večer se pan prom. práv. Mácha dozvěděl o dalším zhoršení a o vyjednávání letického převozu.⁴²⁾

Mnozí již začínají tušit, že obě tak rozdílné skutečnosti – zasedání ÚV KSČ a násilný pobyt faráře Toufara ve Valdicích – mají svůj společný základ. Ano, jde o tzv. číhoštský zázrak. A role jsou určeny: Klement Gottwald je ideologický vůdce, Ladislav Mácha je trýznitel a Josef Toufar trýzněný „třídní nepřítel“.

„Kdyby byl býval lékař ve Staré Vsi (krycí název StB pro věznici Kartouzy ve Valdicích) zhodnotil příznaky pana Toufara takovým způsobem, aby jej dal ihned převézt autem do nemocnice k operaci, byla by bývala veliká naděje na záchranu zdraví i života. I když modřin byl veliký počet a jejich lokalizace rozprostřena po velké ploše tělesného povrchu, přesto byla naděje na záchranu života. (...)“⁴³⁾

„Jakpak bych zapomněla, to byl takový hrózný případ. Přivezli sem děsně zřízeného člověka nákladním vozem, ten zraněný byl celý v pytlí. Nikdo k němu nesměl, hlídali ho, i nějaká ženská převlečená do uniformy SNB. Paní Weinsteinová, tehdy dělala správce domu, nařídila, že o tom nikdo nesmí mluvit. Kolem toho zraněného měli vlastní lidi, ale když ho pak vezli na sál, byla u toho i naše sestra. Na sále však zemřel. Pak ho zase odvezli a všichni museli mlčet. Jak ho vezli na sál, tak naši lidé slyšeli poslední slova toho ubitého člověka. Kdo to byl, nikdo se nikdy nedozvěděl.“⁴⁴⁾

Tímto svědectvím Anežky Polákové, zaměstnankyně Sanopzu – státního sanatoria v Praze v Legerově ulici č. 61, se ukazuje rozdíl v naší společnosti v roce 1950. Na jedné straně lesk komunistické vrchnosti, na straně druhé „třídní nepřítel“ umírá v nesnesitelných podmínkách, když je mu pomoc dáována se značným zpožděním. Tak odpověděla Anežka Poláková na otázku redaktora Lidové demokracie Jiřího Brabence, zda se nepamatuje na nějakou zvláštní příhodu, která se měla odehrát dne 25. února 1950, v takový zvláštní, „památný“ den. Mohlo to být znamení pro oživení paměti. A paní Poláková si vzpomněla...

Proč nejprve StB trýznila faráře Toufara, když pak byl převezen do státního sanatoria, které bylo jen pro vyvolené stranické a státní prominenty? Kdo měl takový zájem, aby byl farář zachráněn, a proč? A neměl zase někdo jiný přání, aby naopak zemřel? Kdo byli Ladislav Mácha, Osvald Závodský a jiní příslušníci StB, kteří se přímo či nepřímo podíleli na fyzické likvidaci P. Toufara? Proč zrovna zázrak v Číhošti, malé obci na Českomoravské vrchovině? Kdo byl Páter Josef Toufar?

CHCI BÝT KNĚZEM

Josef Toufar se narodil 14. července 1902 v Arnolci u Polné¹⁾ a zemřel po operaci žaludečního vředu ve státním sanatoriu v Praze 25. února 1950. Pokřtěn byl pod jménem Josef Jindřich Toufar v kostele ve Zhoří²⁾ místním farářem Františkem Míčou dne 15. července, kmotry byli dědeček a babička z matčiny strany Mikuláš Mokřý, celoláník ze Záborné³⁾, a jeho manželka Anna, rozená Foltová. Při narození Josefa Toufara pomáhala porodní asistentka Josefa Hladká ze Zhoře. Jeho rodiči byli Josef Toufar (31. 1. 1865 – 26. 6. 1927) a Marie Toufarová, rozená Mokrá (1877 – 26. 7. 1910). Sňatek uzavřeli dne 4. 8. 1894. Otec zdědil hostinec a hospodářství v Arnolci čp. 1, matka byla dcerou Mikuláše Mokrého ze Záborné čp. 7. Hospodářství rostlo přikupováním polí a lesů, až posléze celková výměra činila 33 hektarů.

Z manželství vzešlo 5 dětí – Josef Toufar byl čtvrtým v pořadí. Staršími byli bratři Bohuslav, Vladimír a Stanislav, poslední z dětí se narodila Božena. Matka byla velmi hodná, pracovitá, ale její muž ji příliš zatěžoval pracemi nejrůznějšího významu. Musela obstarávat velkou domácnost, vařit pro hosty v hostinci, obsluhovat žíznivé dlouho do noci, vyrábět kořalky ve sklepě, ošetřovat děti, starat se o domácí zvířata (krávy, prasata, množství drůbeže). Dlouho pracovní zatížení nevydržela a zemřela v pouhých 33 letech. To již malý Josef chodil do obecné školy v Arnolci, do které nastoupil 16. září 1908. Maminka mu zemřela o prázdninách po vychození 2. třídy. Dva roky po matce zemřel ve věku 17 let nejstarší bratr Bohuslav na zápal plic. Otec se znovu oženil. Jeho druhou manželkou se stala Kateřina, rozená Kasalová (25. 11. 1872 až 13. 12. 1948) z Dolní Jablonné u Přibyslavi. Ta však byla velmi špatnou hospodyní. Nedbala ani o hospodářství, ani o hostinec. Potají prodávala, co jen prodát mohla, a peníze shromažďovala pro sebe. Všechno upadalo, hynulo, stavení chátralo. Z tohoto manželství nebyly děti žádné.⁴⁾

Josef Toufar projevoval značné nadání a chtěl studovat. Už jako malý chlapec měl jedinou velkou touhu – stát se knězem. Za statkem měli Toufarovi starou vykotlanou vrbu. Tu si vyzdobil, to byl jeho oltáříček, tam kázal svým kamarádům a „sloužil“ mši svatou. Přesně tak, jak to

vídal ve Zhoří v kostele. Dne 14. 7. 1916 ukončil docházku na obecné škole v Arnolci a na propouštěcím vysvědčení měl osm velmi dobrých a čtyři dobré. Nutno však dodat, že tehdejší stupnice známek zněla: velmi dobrý, dobrý, dostatečný, sotva dostatečný a nedostatečný. Jeho třídním učitelem a zároveň správcem školy byl pan Urbánek, katechetou Cyriak Novotný. Z vysvědčení je patrné, že Josef měl největší problémy s češtinou, psaním a úpravou zevnějšku písemných prací, taktéž s kreslením. Ostatní předměty byly ohodnoceny nejlepšími známkami včetně mravů i pilnosti.⁵⁾

Dobré výsledky však nebyly Josefovi nic platné. Otec mu nedovolil dál studovat. Musel pracovat doma na hospodářství a v hostinci. Byl hudebně nadaný, stejně jako jeho bratři, především dobře hrál na bas-křídlovku. Jeho veselá a společenská povaha doslova přitahovala k němu veškerou mládež. Společně pořádali zábavy, výlety a jiné akce.

V létě 1927 umírá otec. Josef Toufar se v té době přihlásil na Odbornou hospodářskou školu v Polné, aby začal studovat dvouletý zimní kurz. Ten sestával z části teoretické, ve které absolventům přednášeli odborníci na lihovarnictví, škrobárenství i bramborářství. Praktická cvičení se konala v průmyslových podnikcích v Záborné i Polné. Na propouštěcím vysvědčení za 1. ročník, které Toufar obdržel 30. dubna 1928, byly samé výborné a vnější úprava písemných prací byla hodnocena jako velmi úhledná.⁶⁾

Z otcova dědictví obdržel Josef Toufar finanční podíl 40 000 Kč. Jelikož se v pořadí druhý bratr Vladimír přiženil do velkého statku čp. 49 v Arnolci, převzal otcovo hospodářství další nejstarší bratr v pořadí – Stanislav. Ten zpustlý statek povznesl, a to za veliké pomoci mladšího bratra Josefa.

Josef Toufar byl však hnán neuskutečněnou touhou – studiem. Rozhodl se ve svých dvaceti šesti letech jít studovat a stát se knězem. Přerušil studium na hospodářské škole v Polné a přihlásil se na gymnázium v Německém (dnešním Havlíčkově) Brodě. Léta mu plynula, a měl-li se vůbec rozhodnout, pak tedy ihned. Svůj podíl z dědictví si nechal vyplácet v měsíčních splátkách a po prázdninách v roce 1928, když udělal dodatečné přijímací zkoušky na brodském gymnáziu, vyhlášeném ústavu, nastoupil do primy. Výnosem zemské školní rady v Praze ze dne 21. prosince 1928 byl Josef Toufar osvobozen od placení celého školného počínajíc 1. pololetím školního roku 1928/29.⁷⁾ Tohoto výnosu si velmi považoval a odměnil sebe i ostatní podporu tím nejlepším, čím mohl, dobrým studijním výsledkem. Jeho pololetní vysvědčení vykazovalo většinu velmi dobrých známek, jen v německém jazyku a psaní byl ohodnocen prospěchem dobrým. Třídní učitel Václav Baumruk i ředitel Jan Stránský jistě velmi rádi podepisovali takovéto vysvědčení.⁸⁾

Mezi jedenáctiletými studenty v primě byl šestadvacetiletý muž raritou a Josef Toufar musel mít pevnou vůli a mnoho sebezapření, aby se se vším vyrovnal. Reálně gymnázium vyšlo Toufarovi vstříc, že jej výnosem č. 410 ze dne 6. 11. 1928 trvale osvobodilo z výuky tělocviku.⁹⁾ Jinak si po dobu studií v Německém Brodě (1928–32) platil byt, stravu, ošacení, knihy. Na Toufarův pobyt v Německém Brodě hezky vzpomíná JUDr. Jiří Veselý, který na německobrodském gymnáziu studoval v letech 1924–32.

„Pravděpodobně někdy těsně před začátkem školního roku 1928–29, při opožděném nákupu školních knih na ‚mezitřídní burze‘ se najednou rozkřiklo, že do primy má nastoupit nějaký velice starý student, snad dokonce okolo 25 let, z Moravy, který se prý najednou rozhodl studovat. Samozřejmě to byla mimořádná událost, alespoň pro nás mladé, kteří si těžko dovedli představit, že primánem, tj. studentem v jakémsi subalterním postavení, vůči nám přirozeně, bude snad kolega nejméně o 10 let starší. Nikdo však nic konkrétního nevěděl, a zvědavost tudíž byla veliká, zda opravdu k ohlášené senzaci dojde.

A došlo. Již o první přestávce ve tři čtvrti na deset, když jsme vyběhli ze tříd na kvadraturu, abychom se trochu proběhli, uviděli jsme mezi primánskými kloučky a dívenkami staršího studenta v černých šatech, střední postavy, černých kučeravých vlasů, jak se důstojně prochází s několika mládenci a zvědavě se rozhlíží kolem sebe. Jeho snědý obličej s tmavýma očima nám byl na první pohled sympatický, a když jsme zjistili, že to ‚chlapec‘ velmi skromný, slušný, věčně se usmívající a milý, stal se rázem nejlepším kamarádem nejen nás, ale hlavně ‚pánů‘ z vyššího gymnázia, což bylo neklamným znamením jeho vysoké popularity. A tak jsme ho tedy mezi sebe přijali jako rovného mezi rovnými.

Nevím, čím jsem na něho zapůsobil, ale vzájemné pozdravy a takové to studentské oťukávání a povídání brzy přerostlo v upřímné přátelství, takže jsme často spolu korzovali na kvadraturě, ale i po městě ve chvílích volna. Až jednou jsem ho pozval k nám domů. Josífek, tak mu většina z nás říkala, s radostí přijal a brzy našel u nás druhý domov. Maminka i otec si ho velmi oblíbili pro jeho tichou, skromnou a upřímnou povahu, zvláště když hned po prvním setkání rezolutně prohlásil, že se pro studium na brodském gymnáziu rozhodl proto, aby po maturitě mohl studovat teologii na biskupském semináři v Hradci Králové. Chtěl být prostě knězem. Takovým druhým J. Š. Baarem, jak říkával. Obyčejným farářem na malé vesničce, kde by žil mezi prostým venkovským lidem, k němuž měl nejbliže, jelikož sám pocházel z malého hospodářství v Arnolci na Žďársku. Jak později vypravoval, neměl mládí nijak lehké, zvláště po nenadálém úmrtí svého otce, po němž hospodářství převzal starší bratr Stanislav. (...)⁴¹⁰⁾

V roce 1929 byl pan dr. Veselý pozván na „vagace“ k Toufarům do Arnolce. Tam ještě více poznává Josefův zápal pro kněžství: „V neděli jsme se vypravili na ‚hrubou‘ čili velkou mši svatou do Zhoře, kam Arnolec kolaturou patřil. Šla vlastně celá vesnice. Pěkná polní cesta vedla mezi loukami a malými poličky. Napřed šla omladina. Děvčata většinou ještě v krojích s vyšívanými zástěrkami a širokými rukávy. Mládenci, už jen někteří, v tmavých lesklých vestičkách, ale kulaté kloboučky ještě měli a někde i vysoké, pěkně naleštěné boty. Vzadu šly ‚paňmámy‘ v širokých sukních, s fěrtochy a v černých střevicích s lesklými přezkami. Většinou tmavé šátky na hladce učesaných vlasech. Ale každá nesla malé modlitební knížky a plachetku přes ruku. Za nimi vážně kráčeli starší pantátové-výměnkáři s všelijak kroucenými sukovicemi. A zase některý s nezbytnou faječkou. Poslední vykračovali sedláci. Pěkně ze široka ve vysokých naleštěných holínkách, celí v černém s kulatými černými kloboučky. Vážně hovořili o počasí, cenách obilí, o začínajících otavách, neboť louky s vysokou trávou byly již zralé na sekání.

Ve zhořském malém kostelíku bylo nabitó. Velebný pan farář měl dlouhé kázání na vděčné téma falešných proroků přicházejících v rouše beránčím a po něm velkou mši se zpěvem. Zpívali všichni, malí i velcí, a vroucně, s plným zanícením. Bylo to něco jiného než u nás v Brodě. Pravda, sice méně slavnostní a okázalé, ale jaksi bezprostřednější svou prostotou.

„V takovéhle vesničce bych chtěl být jednou knězem,“ povídal mně tiše Josífek, když jsme se vraceli do Arnolce, „takovým lidem bych dobře rozuměl a oni mně, vždyť jsem přece jedním z nich. To je to, proč studuji a co mě posiluje. Víra v lidské dobro... a boží spravedlnost...“

Neřekl jsem nic, bylo to zbytečné. Ale jeho víra byla obdivuhodná a já jsem najednou poznal, jak a proč si ho vážím.¹¹⁾

Po vyrovnávací zkoušce postoupil Josef Toufar ve školním roce 1929/1930 do tercie! Zde se však dostal do konfliktu s marxistickým profesorem Antonínem Lebedou,¹²⁾ který na gymnáziu vyučoval matematiku. Silně bagatelizoval humanitní předměty a stal se v očích Josefa Toufara prvním ďáblem na jeho cestě ke kněžství. Proto druhý pokus přeskočit do dalšího ročníku již Toufarovi nevyšel. Vzpomíná opět JUDr. Jiří Veselý: „Prostě to už dál nejde,“ řekl Josífek, „Fiškus (tak jsme říkali našemu matikáři) prohlásil, že mě dál nepustí, a já se nenechám pořádně trápit, snad jen proto, že chci studovat teologii. V Brodě bych nedostudoval, a tak půjdu do Chotěboře. Mám to už vyjednané a po prázdninách do sexty nastoupím již tam. V Chotěboři je to o hodně mírnější. Já nechci být žádným matematickým fenoménem, stačí mi třeba jen dostatečná, když už to musí být. Maturitu chci stejně dělat z latiny!“ Ří-